

Opracował Piotr Rachwał

Sprawozdanie z posiedzeń Zespołu Demografii Historycznej Komitetu Nauk Demograficznych PAN w 2015 roku

W 2015 roku odbyło się pięć posiedzeń naukowych Zespołu Demografii Historycznej Komitetu Nauk Demograficznych PAN. W każdym z nich uczestniczyło średnio 14 osób. Obecni na spotkaniach reprezentowali ośrodki naukowe z Białegostoku, Katowic, Krakowa, Lublina, Łodzi, Warszawy, Wrocławia, Szczecina oraz Halle (Republika Federalna Niemiec). Stałymi elementami obrad były referaty i komunikaty naukowe, informacje o nowościach wydawniczych z zakresu demografii historycznej i nauk pokrewnych, a także sprawy dotyczące publikacji „Przeszłości Demograficznej Polski” (PDP).

Głównym celem lutowego posiedzenia Zespołu było wysłuchanie referatu mgra Bartosza Ogórka (doktorant Uniwersytetu Jagiellońskiego) pt. *Standard życia mieszkańców Krakowa podczas I światowej – podejście antropometryczne*. Prelegent przypomniał statystyczne dane dotyczące populacji Krakowa w latach 1914–1918 wraz z krótką charakterystyką strat wojskowych i cywilnych spowodowanych działaniami wojennymi. W dalszej części swojego wystąpienia wykazał, że tradycyjne sposoby badania standardów życia, związane z obserwacją płac realnych, ze względu na duży poziom regulacji cen, a także powszechne funkcjonowanie „czarnego rynku” produktów żywnościowych, muszą być uzupełnione innymi metodami, szczególnie z zakresu antropometrii.

Piątego kwietnia mgr Ewa Ryguła (doktorantka Uniwersytetu Śląskiego) wygłosiła referat pt. *Dzietność rodzin w parafii łąckiej w drugiej 2 połowie XVIII i XIX wieku*. Parafia w Łące, położona na terenie historycznej ziemi pszczyńskiej, pierwotnie należała do diecezji krakowskiej, w późniejszym okresie

– wrocławskiej. Jej mieszkańcy zajmowali się głównie rolnictwem oraz – na mniejszą skalę – handlem. W badaniach zrekonstruowano 1393 rodzin, w tym 955 rodzin zamkniętych. Ramy czasowe zostały wyznaczone dostępnością i charakterem źródeł. W badanym okresie urodziło się ponad 3700 dzieci. Współczynnik maskulinizacji wyniósł ponad 100, natomiast wskaźnik $U/\bar{S}$ – 4,93. Kobiety w parafii łąckiej wychodziły za mąż najczęściej w wieku 22–24 lata (60%). Co trzecia panna wychodząca za wdowca miała skończone 30 lat. Małżeństwa pierwsze trwały średnio 19,6 lat. Na długość trwania małżeństwa decydujący wpływ miał status społeczny badanych. Ponad 60% małżeństw zostało zakończonych w okresie prokreacyjnym.

Dziewiątego czerwca dr Lidia Zyblikiewicz (Kraków) wygłosiła referat o aktywności zawodowej kobiet w świetle krakowskich spisów ludności z drugiej połowy XIX wieku oraz struktury wykonywanych przez nie zawodów. Do analizy tematu wykorzystwała między innymi kategorie pochodzące z klasyfikacji HISCO, zaś samą aktywność i strukturę zawodową zbadała w powiązaniu z cechami społeczno-demograficznymi kobiet. Autorka podkreśliła wysoki odsetek kobiet aktywnych zawodowo, sprzeczny z dotychczasowymi wyobrażeniami wielu historyków społecznych, oraz przekraczający w wielu kohortach wiekowych wartości obserwowane nawet we współczesnej populacji Krakowa.

W czasie tego samego posiedzenia Zespołu wysłuchano także komunikatu dra Piotra Miodunki (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) o konsumpcji chłopskiej w świetle ankiety galicyjskiego Wydziału Krajowego z 1878 roku.

W dniu 20 października dr hab. Konrad Wnęć (Uniwersytet Jagielloński) zaprezentował temat *Ludność Krakowa w II połowie XVIII wieku*. Referent poinformował o pracach nad zaludnieniem Krakowa w XVIII wieku, sprecyzował, iż badaniami zostały objęte: Kraków w obrębie murów z zamkiem, przedmieścia oraz Kazimierz. Jakość spisów ludności, które stanowią podstawę źródłową badań, jest stosunkowo dobra jeśli chodzi o ludność chrześcijańską, gorzej wypada to w przypadku Żydów. Materiały źródłowe pozwalają na rekonstrukcję ludności od 1770 roku. W dalszej części wystąpienia referent zaprezentował m.in. rozmieszczenie poszczególnych grup ludności na mapach Krakowa. Liczba ludności Krakowa wynosiła wówczas ok. 20 tys., z czego ok. 17–20% stanowili Żydzi. O brakach ludności żydowskiej świadczy wygląd piramidy wieku, gdzie nie ma prawie w ogóle dzieci. Na podstawie źródeł nie da się powiedzieć o strukturze gospodarstw domowych, w przeciwieństwie do ludności rzymskokatolickiej. Struktura płci wyniosła mniej więcej 50/50. Kształt piramidy wieku dla ludności rzymskokatolickiej wskazuje na nadwyżkę ludności w młodym wieku. W dotychczasowych badaniach zrekonstruowano 3680 gospodarstw. Gospodarstwo zamieszkiwało przeciętnie 4 osoby. Największy odsetek wśród ogółu, bo aż 81%, stanowiły gospodarstwa proste, oznaczone nr 3 w typologii Petera Lassleta.

Na spotkaniu grudniowym wysłuchano referatu dra hab. Mikołaja Szołtyśka (Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle) pt. *Projekt Mosaic: geneza, stan obecny, perspektywy badawcze*. Referent rozpoczął od przywołania publikacji stanowiących kamienie milowe w badaniach nad rodziną. Do takich należy m.in. książka Petera Lassleta *The World we have lost* oraz prace Richarda Walla i Emmanuela Todda. Badacz zwrócił uwagę, że obecnie odbywa się rewolucja w zakresie zbierania danych źródłowych potrzebnych do kontynuowania tego typu prac. W skrócie poinformował o programach IPUMS oraz NAPP, zaś w dalszej części wystąpienia przedstawił projekt *Mosaic*. Gromadzenie materiałów źródłowych nie ogranicza się w tym przypadku tylko do spisów powszechnych, ale obejmuje także materiały o charakterze spisowym. Idea polega na integracji tych danych z globalnymi bazami danych. Zespół, który ukonstytuował się w Rostocku w 2011 roku, liczył blisko 20 osób. Wzorem gromadzenia bazy danych była matryca IPUMS/NAPP. Projekt zaczęto od sporządzenia inwentarzy z poszczególnych regionów. W bazie istnieją 143 kategorie krewniacze, 22 zmienne diadyczne. Obecnie znajduje się w niej 1 373 000 rekordów, z przewagą tych z XIX wieku. Niepisaną cezurą zbierania danych jest rok 1918.

Na tym samym posiedzeniu Zespołu wysłuchano referatu dra Piotra Szkutnika (Uniwersytet Łódzki). Przedstawił on wstępne wyniki badań (ograniczone głównie do omówienia podstawy źródłowej) nad drogami migracji z małych miast sieradzkich oraz odtworzeniem struktury związków małżeńskich na podstawie akt stanu cywilnego. Według referenta, źródła z okresu 1808–1825 nie dostarczają w tym względzie wyczerpujących danych. Autor przeanalizował ludność Sieradza, Warty, Radomska, Szadku i Piotrkowa. Stan zachowania ASC dla ludności rzymskokatolickiej z lat 1808–1867 można ocenić jako dobry, brakuje tylko danych z dwóch lat. Większe braki dotyczą natomiast ludności żydowskiej. W parafiach rzymskokatolickich notowano średnio od 30 do 80 ślubów rocznie.

Grudniowe posiedzenie było także okazją do podsumowań działalności Zespołu Demografii Historycznej oraz podjęcia ważnych decyzji związanych z wyborem na nową kadencję (2015–2018) przewodniczącego i sekretarza Zespołu, a także z wydawaniem „Przeszłości Demograficznej Polski”. Przewodniczący Zespołu, prof. dr hab. Cezary Kukło, podsumował pracę Zespołu w latach 2013–2015. Odbłyło się wówczas łącznie 15 posiedzeń, podczas których w kolejnych latach wygłoszono odpowiednio: 7, 6 i 7 referatów i komunikatów naukowych. Wśród ośrodków naukowych, z których pochodzili referenci, znalazły się: Kraków, Białystok, Halle, Lublin, Łódź, Szczecin, Warszawa, Katowice. Zorganizowano trzy konferencje naukowe – w Augustowie („Struktury demograficzne rodziny na ziemiach polskich do połowy XIX wieku. Przegląd badań i problemów” – 2013) i dwie w Szczecinie, podczas obrad XIX. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w 2014 roku („Kondycja demograficzna rodziny

na ziemiach polskich w XVI–XIX wieku” oraz „Od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa nowoczesnego. Przemiany społeczno-demograficzne na tle standardów i jakości życia”). Ponadto ukazała się także obszerna *Bibliografia polskiej demografii historycznej po 1945 roku*, opracowana przez mgra Piotra Łozowskiego (doktoranta Uniwersytetu w Białymstoku). Prof. Kukło podziękował za współpracę drowi Piotrowi Rachwałowi – sekretarzowi Zespołu oraz drowi hab. prof. UW r Markowi Górnemu, redaktorowi naczelnemu PDP. Wskazał na potrzebę utrzymania wysokiej pozycji naukowej w środowisku m.in. poprzez udział w pracach kolejnego XX. Zjazdu Historyków Polskich, który będzie miał miejsce w Lublinie w 2019 roku, systematyczności spotkań, włączenia do prac Zespołu innych ośrodków akademickich, przygotowania dużego ogólnopolskiego projektu badawczego oraz dbanie o regularność i wysoki poziom organu prasowego Zespołu – „Przeszłości Demograficznej Polski”. Następnie członkowie Zespołu (uprawnionych było 13 osób) w głosowaniu tajnym wybrali na kolejną kadencję, przypadającą na lata 2015–2018, przewodniczącego Komitetu Nauk Demograficznych PAN. Został nim (wybrany jednogłośnie) prof. Cezary Kukło. W drugim głosowaniu wybrano sekretarza Zespołu – dra Piotra Rachwałę, reprezentującego Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

Z kolei profesor Marek Górny przedstawił sprawozdanie z działalności komitetu redakcyjnego PDP. Do sukcesów zaliczył utrzymanie ciągłości wydawniczej czasopisma. W 2014 roku PDP przekształcono w kwartalnik. Powstało węższe gremium redakcyjne. Prof. Górny przedstawił także krótkie statystyki: najczęściej publikowały trzy ośrodki: Wrocław, Szczecin, Białystok, pismo zostało dostosowywane do wymogów MNiSW, złożono również wnioski o ponowną ocenę parametryczną. Kończąc sprawozdanie, redaktor naczelny PDP podziękował za udział w pracach nad przygotowaniem tekstów oraz poinformował, iż nie kandyduje do funkcji redaktora naczelnego PDP na kolejną kadencję. Podkreślił zarazem, iż następcę czeka pilne staranie o środki na publikację kolejnych tomów PDP. W tajnym głosowaniu na redaktora naczelnego czasopisma wzięło udział 12 osób; 9 poparło kandydaturę dra hab. Dariusza Chojeckiego, 2 były przeciwnie, 1 wstrzymała się od głosu. Prof. Cezary Kukło ogłosił, iż nowym redaktorem naczelnym PDP został dr hab. Dariusz Chojecki, przedstawiciel Uniwersytetu Szczecińskiego.